

การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองชาด
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

The Development of Students' Basic Moral at Ban Nongchat School
Under the Office of SakonNakhon Primary Education Service Area 2

อภิวัชร ศิริจันทร์*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย โพไพล**

ดร.ชรินดา พิมพ์บุตร***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด 2) หาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด และ 3) ติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน ขั้นการปฏิบัติ ขั้นการสังเกตและขั้นการสะท้อนผล กลุ่มเป้าหมายมี 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้ร่วมวิจัย 11 คน ได้แก่ผู้วิจัย ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จำนวน 9 คน 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 135 คน ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 98 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 30 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกเว้นผู้อำนวยการและครู จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน แบบสอบถามพฤติกรรมนักเรียน แบบประเมินโครงการ แบบบันทึกการสังเกต และแบบบันทึกการประชุม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด จากการศึกษาปรากฏผล ดังนี้

1.1 สภาพด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด จากการสังเกต และสอบถาม พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับพอใช้ มีนักเรียนบางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม

1.2 ปัญหาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด จากการสังเกต และสอบถาม พบว่า นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน

2. แนวทางพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด วงรอบที่ 1 มีทั้งหมด 4 แนวทาง คือ 1) การเข้าค่ายคุณธรรม 2) การสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม 3) การพบพระพบธรรม 4) การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน วงรอบที่ 2 มีแนวทางพัฒนา คือ 1) การพบพระพบธรรม 2) การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน

3. ผลการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด ก่อนดำเนินการพัฒนา มีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.45$) และหลังดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ 1 พบว่า

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน, คุณธรรมพื้นฐาน

* ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** กรรมการบริหารหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

*** ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านปลวกทาดุโสภานวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

พฤติกรรมปฏิบัติของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้นทุกด้าน โดยมีระดับผลการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$) จึงดำเนินการพัฒนาต่อไปในวงรอบที่ 2 เพื่อให้ได้ผลการปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับมากที่สุด โดยใช้แนวทางการพบพระพบธรรม และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน พบว่าพฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้นทุกด้าน โดยมีระดับผลการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$)

ABSTRACT

The purposes of this study aimed to 1) investigate the current conditions and problems of students' basic moral development, 2) find out guidelines for students' basic moral development, 3) follow up and evaluate the students' basic moral development project of BanNongchat School Under the Office of SakonNakhon Primary Education Service Area 2. The research employed a four stage-participatory action research process of planning, action, observation and reflection. The target group consisted of the research group comprising: 1) Co-researcher consisted of a researcher, a school administrator, and 9 teachers, 2) informants consisted of 98 student of Key Stage 1 and 2 and 30 parents of Key Stage 1 and 2 and 7 Basic Education School Committee in the academic year 2015. The instruments used were the behaviour assessment form, the observation form, the project assessment form and minutes of meeting. Statistics utilized included percentage, mean, and standard deviation.

The results shown that:

1. The effects of the investigation of the current conditions and problems of students' basic moral development shown that:

1.1 The current conditions of students' basic moral development could be concluded that most students did not obtain reading behaviors; and paid no attention to learning. They had extravagant behaviors in form of spending their money on useless candies. They did not like to clean their classroom because they knew nothing about their roles.

1.2 The problems of students' basic moral development project of BanNongchat School were to lack of basic moral ethics.

2. The guidelines for developing students' basic moral project of BanNongchat School were composed of: 1) School Moral Camp 2) Integrating Moral and Ethics into Teaching 3) Meeting with Monks and Recognizing the Dhamma and 4) Promoting Basic Moral Development in Everyday Life through Moral Training Project. In the second spiral, 1) Meeting with Monks and Recognizing the Dhamma and 2) Promoting Basic Moral Development in Everyday Life through Moral Training Project.

3. The basic moral development of students project of BanNongchat School revealed that after the development, Before the implementation of the Basic Moral Strategies, the students reported their behaviours at a medium level ($\bar{X} = 3.45$). And after the first spiral development found that Student behavior has improved in all aspects. The average level of performance at a high level ($\bar{X} = 4.12$). Further developments in the second spiral, the performance at a highest. The guidelines, 1) Meeting with Monks

and Recognizing the Dhamma and 2) Promoting Basic Moral Development in Everyday Life through Moral Training Project. Found that Student behavior has improved in all aspects. The average level of performance at a high level ($\bar{X}=4.51$).

Keywords : Participatory Action Research, Development of moral basic, Moral basis.

ภูมิหลัง

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงความร่วมมือขอสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย 1) ชยัน 2) ประหยัด 3) ซื่อสัตย์ 4) มีวินัย 5) สุภาพ 6) สะอาด 7) สามัคคี และ 8) มีน้ำใจ กระบวนการพัฒนาดังกล่าว จะสำเร็จได้ต้องเชื่อมโยงความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำกันอย่างจริงจัง ต่อเนื่องของ 3 สถาบันหลักในการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ที่เรียกว่า “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการศึกษาที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550 : 7) จากการเห็นความสำคัญในเรื่องคุณธรรมดังกล่าว กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2546 : 87) ได้เสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน 7 ลักษณะ ได้แก่ มีคุณธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ รู้รักสามัคคี พึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกัน มีจารีตประเพณีดีงาม รักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น โดยมีขบวนการเสริมสร้าง คือ สอดแทรกในระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอน และมุ่งเน้นการใช้กระบวนการสร้างสถานการณ์และบทบาทสมมุติ การฝึกปฏิบัติ การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของครู และการอบรมสั่งสอน

โรงเรียนบ้านหนองขาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศกนนคร เขต 2 เป็นโรงเรียนขนาดกลาง เปิดสอนสองระดับการศึกษา คือ ระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ในปี 2558 มีจำนวนนักเรียนนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา 28 คน ระดับประถมศึกษา 98 คน รวม 126 คน จัดเป็นห้องเรียนระดับก่อนประถมศึกษา 2 ห้องเรียน ระดับประถมศึกษา 6 ห้องเรียน รวม 8 ห้องเรียน มีข้าราชการครูทั้งสิ้น 10 คน จากการ ศึกษาและสังเกตสภาพคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองขาด สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาศกนนคร เขต 2 ในระดับประถมศึกษา คือ นักเรียนชั้นประถม ศึกษาปีที่ 1-6 และจากรายงานการประชุมวิชาการประจำเดือน พฤศจิกายน 2557 (รายงานการประชุมโรงเรียนบ้านหนองขาด ครั้งที่ 2/2557) พบว่า นักเรียนชั้นประถม ศึกษาปีที่ 4-6 บางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน แต่งกายไม่สะอาดและไม่เรียบร้อย ขาดระเบียบวินัยในตนเอง ไม่ประหยัดในการใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์สินต่างๆ มีการทะเลาะวิวาทรังแกกัน มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่สนใจการเรียน ชอบหลบเลี่ยงงานที่ครูมอบหมาย มีการเอาวัดเอาเปรียบคนอื่นและยังมีนักเรียนบางส่วนหลบไปเล่นเกมคอมพิวเตอร์หลังจากเลิกเรียน ทำให้ขาดความรับผิดชอบในการเรียน การงานและหน้าที่

จากแนวคิดและผลของการศึกษาศภาพและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียน ซึ่งมีภารกิจหลักเกี่ยวกับการส่งเสริม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน จึงมีความสนใจจะพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองขาดให้ดีขึ้นจึงได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดปัญหาการวิจัยไว้ดังนี้

1. สภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 เป็นอย่างไร
2. แนวทางการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 มีแนวทางอะไรบ้าง
3. ผลการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 เป็นอย่างไร

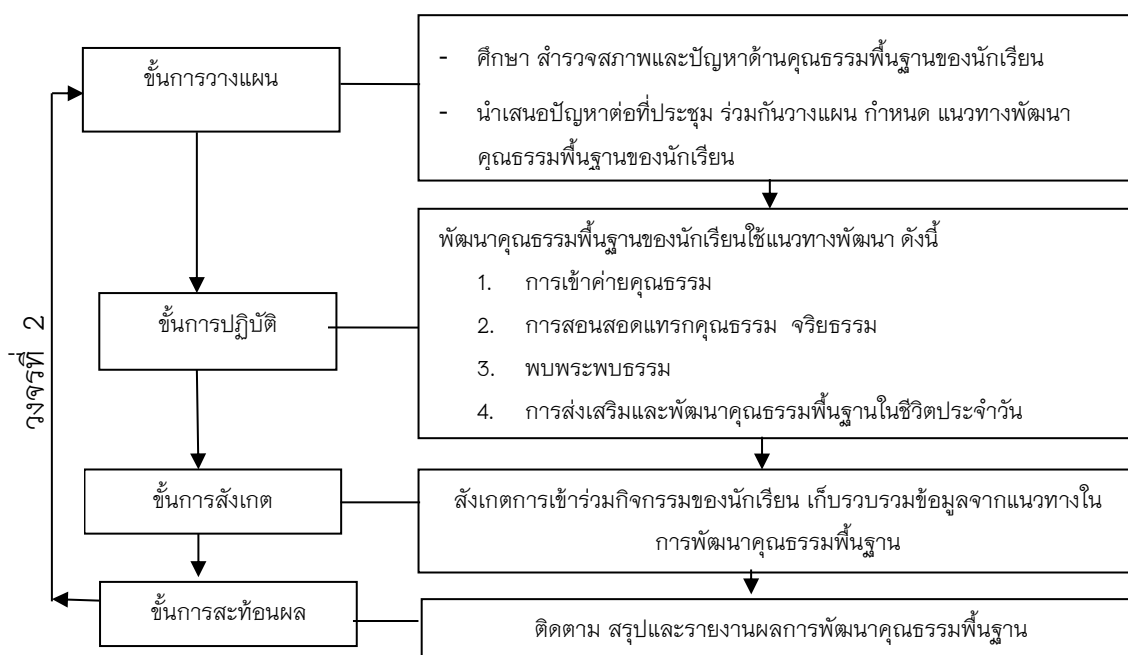
ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2
2. เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2
3. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research : PAR)จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้ร่วมวิจัย จำนวน 11 คน ประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน 9 คน
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 98 คน ได้มาโดยเลือกแบบเจาะจงจากนักเรียนทั้งหมด ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 30 คน แยกเป็นระดับชั้นละ 5 คนได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกเว้นผู้บริหารและครู จำนวน 7 คน
3. กลุ่มเป้าหมายการวิจัย ประกอบด้วย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 68 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แบบประเมินพฤติกรรมของนักเรียน เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่าแบบ 5 ตัวเลือก เพื่อประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองซาด ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน ซึ่งเลือกตอบอย่างเสรีตามโครงสร้างเนื้อหาการประเมินด้านคุณธรรมพื้นฐานทั้ง 8 ประการ
2. แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน มีส่วนประกอบ 2 ส่วน ดังนี้
 - 2.1 ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - 2.2 ส่วนที่ 2 ประเด็นการสอบถามเพื่อให้นักเรียนตอบตามสภาพจริงของนักเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน
3. แบบบันทึกการสังเกต เป็นแบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ทั้ง 8 ประการ ใช้บันทึก สิ่งที่พบเห็นขณะที่สังเกต นำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไข
4. แบบบันทึกการประชุม เป็นแบบบันทึกการประชุมผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยใช้ในการบันทึกข้อตกลง ข้อสังเกต ผลการวิพากษ์วิจารณ์ และผลการปฏิบัติงานในระหว่างดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยขออนุญาตผู้บริหารโรงเรียน และแจ้งให้คณะครูในโรงเรียนทราบเกี่ยวกับโครงการวิจัย รวมทั้งขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย
2. ประชุมคณะครู ชี้แจงเหตุผลและความเข้าใจในการดำเนินงาน
3. ส่งแบบประเมินพฤติกรรมนักเรียนให้ครูประจำชั้น ดำเนินการสำรวจสภาพและปัญหา ด้านพฤติกรรมคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ในโรงเรียนก่อนดำเนินงาน
4. ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยสังเกตพฤติกรรมนักเรียน บันทึกผลจากการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ตามแบบสังเกตและแบบประเมิน
5. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ในระยะก่อนดำเนินงานพัฒนามาวิเคราะห์ เพื่อหาค่าเฉลี่ยทางด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน เพื่อวางแผนการพัฒนานำข้อมูลจากการสำรวจด้านคุณธรรม

พื้นฐาน ในระยะก่อนดำเนินการพัฒนามาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลด้านคุณธรรมพื้นฐานกับผลหลังจากการดำเนินการ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ครั้งนี้ ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยดังนี้

1. สภาพและปัญหาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองขาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

1.1 สภาพคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน จากการสังเกตและสอบถามพบว่านักเรียน มีพฤติกรรม การปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับพอใช้ มีนักเรียนบางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม เช่น หนีเรียน ทะเลาะวิวาท ไม่ส่งงานครู เป็นต้น

1.2 ปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนที่พบ นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ทั้ง 8 ประการ จากผลการศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ลง ความเห็นว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีพฤติกรรม การปฏิบัติเป็นที่น่าพอใจแล้ว แต่นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานยังไม่เป็นที่น่าพอใจ จึงได้ระดมความคิดเห็นร่วมกัน กำหนดแนวทางการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และให้นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-3 ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้ด้วย เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานให้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ไปพร้อมกันด้วย

2. แนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองขาด มีทั้งหมด 4 แนวทาง ดังนี้

2.1 การเข้าค่ายคุณธรรม คือ การนำนักเรียนเข้ารับการอบรมและ ปฏิบัติธรรมที่วัดบ้านหนองขาด โดยนำนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมใช้เวลา 2 วัน 1 คืน ตามขอบเขตเนื้อหาการฝึกอบรม

2.2 การสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นหลักคุณธรรมพื้นฐานทั้ง 8 ประการ เข้าไปในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นหลัก

2.3 การพบพระพบธรรม คือ การนำนักเรียนไปฟังเทศน์ ฟังธรรมในวันสำคัญทางศาสนา และวันธรรมสวนะ ระหว่างดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

2.4 การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 3 กิจกรรม คือ กิจกรรม อบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในวันสุด สัปดาห์และกิจกรรมออมทรัพย์ของนักเรียนทุกวัน

3. ผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองขาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 นักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทุกคน ได้รับการพัฒนาด้านคุณธรรมพื้นฐาน สะท้อนผลตามแนวทางที่ใช้ในการพัฒนา ดังนี้

3.1 การเข้าค่ายคุณธรรม นักเรียนทุกคนมีความตั้งใจและให้ความสนใจร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติกิจกรรมตามที่วิทยากรมอบหมาย เชื่อฟังคำสั่งสอนมีความรู้ความเข้าใจคุณธรรมพื้นฐานและปฏิบัติตนเป็นคนดีตามคุณธรรมพื้นฐานทั้ง 8 ประการได้ นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมพัฒนาขึ้นทุกด้าน สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

3.2 การสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมมากขึ้น คือ พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนด้านความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคี และความมีน้ำใจ พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน

3.3 การพบพระพบธรรม นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถปฏิบัติได้ นักเรียนได้เรียนรู้จากพระสงฆ์ในการประพฤติตนที่ถูกต้องตามคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ นักเรียนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น นักเรียนส่วนใหญ่ประพฤติตนเป็นคนดี กิริยามารยาทดี พุดจาสุภาพเรียบร้อย ตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมายเป็นอย่างดี และเสร็จทันเวลา การทะเลาะวิวาทลดลงอย่างเห็นได้ชัด มีความขยัน รู้จักประหยัดอดออม มีความซื่อสัตย์สุจริต รักษาระเบียบวินัย สุภาพอ่อนน้อม รักความสะอาด

3.4 การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิต ประจำวันโดยใช้ 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธง กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในวันสุดสัปดาห์ และกิจกรรมออมทรัพย์นักเรียน ทั้ง 3 กิจกรรมนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมาก มีระเบียบวินัย สุภาพเรียบร้อย ขยันตั้งใจเรียน ทำงานและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี สามารถปฏิบัติตนอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียนและสังคมได้ สะท้อนให้เห็นว่าแนวทางส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ทำให้นักเรียนมีคุณธรรมพื้นฐาน ทั้ง 8 ประการ อยู่ในระดับดีเป็นที่น่าพอใจ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองซาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และอาศัยหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามแนวคิดของ Kemmis และ Mc Taggart มาประยุกต์ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยนำผลการวิจัยมาอภิปราย ดังนี้

1. การศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

1.1 สภาพด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน จากการสังเกตและสอบถาม พบว่านักเรียนมีพฤติกรรมปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานอยู่ในระดับพอใช้ มีนักเรียนบางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม เช่น หนีเรียน ทะเลาะวิวาท ไม่ส่งงานครู แต่งกายไม่สะอาดเรียบร้อย ขาดระเบียบวินัย ไม่ประหยัดในการใช้จ่ายเงิน สิ่งของและทรัพยากรต่างๆ ของส่วนรวม มีการทะเลาะวิวาทรังแกกัน มีพฤติกรรมก้าวร้าว พุดจาไม่สุภาพ ไม่มีน้ำใจเอื้ออาทรกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกกาญจน์ ศรีสำราญ (2553: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนหนองแสงประชาสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียน พบว่า นักเรียนไม่ชอบทำงานที่ได้รับมอบหมาย ขาดความรับผิดชอบในการทำงาน นักเรียนนำเงินที่ได้มาซื้อขนมจนหมดไม่มีเหลือไว้เก็บ และบางคนยืมเงินเพื่อนเพื่อนำมาซื้อขนมอีก มีหลายครั้งที่นักเรียนไปทำกิจกรรมที่กลางสนาม แล้วเก็บสิ่งของหรือเงินได้มักจะยึดเอาเป็นของตนเอง หรือของกลุ่มโดยไม่นำไปแจ้งต่อครูเวรเพื่อประกาศหาเจ้าของมารับคืน นักเรียนหลายคนที่ไม่แต่งกายด้วยชุดนักเรียนอยู่ใน

สภาพไม่เรียบร้อย เช่นเอาเสื้อออกนอกกางเกง ไม่ชอบเข้าแถวรับอาหาร บางคนมาโรงเรียนไม่ทันเวลา นักเรียนบางคนชอบพูดล้อเลียน ไม่รู้จักให้เกียรติและเคารพในสิทธิของผู้อื่น เมื่อนักเรียนได้ยื่นสัญญาเตือนทำความเข้าใจแล้ว นักเรียนไม่กระตือรือร้น

1.2 ปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนที่พบ นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรมขั้นพื้นฐาน ทั้ง 8 ประการ จากผลการประเมินพฤติกรรมนักเรียนตามแบบประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ในระยะก่อนดำเนินการพัฒนา พบว่า พฤติกรรมนักเรียนโดยรวมทุกด้าน มีระดับการประเมินเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อแยกพิจารณา พบว่าพฤติกรรมการปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง จากผลการศึกษา ปัญหาพฤติกรรมการปฏิบัติด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ลงความเห็นเห็นว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีพฤติกรรมการปฏิบัติดีเป็นที่น่าพอใจแล้ว จึงยังไม่จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข แต่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานยังไม่เป็นที่น่าพอใจ จึงได้ระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้ด้วย เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานให้แก่เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ไปพร้อมกันด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกกาญจน์ ศรีสำราญ (2553: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนหนองแสงประชาสรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 3 ผลการวิจัยพบว่าปัญหาด้านคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของนักเรียน พบว่า นักเรียนขาดความรับผิดชอบในการทำงาน นักเรียนนำเงินที่ได้มาซื้อขนมจนหมดไม่มีเหลือไว้เก็บ และบางคนยืมเงินเพื่อนเพื่อนำมาซื้อขนมอีก มีหลายครั้งที่นักเรียนไปทำกิจกรรมที่กลางสนาม แล้วเก็บสิ่งของหรือเงินได้มักจะยึดเอาเป็นของตนเอง หรือของกลุ่มโดยไม่นำไปแจ้งต่อครูเพื่อประกาศหาเจ้าของมารับคืน นักเรียนหลายคนที่ตั้งกายด้วยชุดนักเรียนอยู่ในสภาพไม่เรียบร้อย

2. แนวทางการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โดยใช้แนวทางการพัฒนา มีทั้งหมด 4 แนวทาง ดังนี้ 1) การเข้าค่ายคุณธรรม คือ การนำนักเรียนเข้ารับการอบรมและ ปฏิบัติธรรมที่วัดบ้านหนองขาด โดยนำนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมใช้เวลา 2 วัน 1 คืน ตามขอบเขตเนื้อหาการฝึกอบรม 2) การสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นหลักคุณธรรมพื้นฐานทั้ง 8 ประการ เข้าไปในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นหลัก 3) การพบพระพบธรรม คือ การนำนักเรียนไปถวายเพล ฟังเทศน์ ฟังธรรมในวันสำคัญทางศาสนา และวันธรรมสวนะ ระหว่างดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน และ 4) การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 3 กิจกรรม คือ 4.1) กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า 4.2) กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในวันสุดสัปดาห์ และ 4.3) กิจกรรมออมทรัพย์ของนักเรียนทุกวัน สอดคล้องกับการวิจัยของประภาส ละระคี (2552 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกุดตาไถ่ การวางแผนและกระบวนการปฏิบัติการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู การศึกษาดูงานโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ และการประชุมคณะครูทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ 1) ชั่งวางแผนพัฒนา 2) ชั่งดำเนินการพัฒนา 3) ชั่งสังเกตการณ์ 4) ชั่งสะท้อนผลการพัฒนา กิจกรรมหลักที่ใช้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน 3 กิจกรรม คือ 1) การฝึกอบรมประกอบด้วย กิจกรรมเข้าค่ายอบรม

พัฒนาจิต กิจกรรมอบรมคุณธรรมวันสุดท้าย 2) การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในรายวิชา กิจกรรมการอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมการนั่งสมาธิก่อนเรียน 3) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม ประกอบด้วย กิจกรรมคุ้มทำความสะอาด กิจกรรมการเดินแถวกลับบ้าน กิจกรรมพี่ช่วยน้อง กิจกรรมคนดีศรีโรงเรียน กิจกรรมออมทรัพย์วันละบาท

3. การติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

จากการดำเนินการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองชาด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 โดยใช้แนวทางในการพัฒนา 4 แนวทาง ประกอบด้วย แนวทางเข้าค่ายคุณธรรม แนวทางการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม แนวทางพบพระพบธรรม และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในวันสุดท้าย และกิจกรรมออมทรัพย์ของนักเรียน ซึ่งได้วางระบบติดตามผลการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน โดยการใช้แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน เพื่อติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนพบว่า

3.1 แนวทางการเข้าค่ายคุณธรรม พบว่า การใช้แนวทางเข้าค่ายอบรมคุณธรรม ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการต่อนักเรียน สามารถนำไปปฏิบัติได้ สอดคล้องกับการวิจัยของ รัชณี ยมศรีเคน (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัย พบว่า แนวทางการเข้าค่ายพุทธบุตร นักเรียนมีการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นผู้มีระเบียบวินัยปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูกตเวทีกู้จักประหยัดและมีความภูมิใจในความเป็นไทย

3.2 แนวทางพบพระพบธรรม คือ การนำนักเรียนไปฟังเทศน์ ฟังธรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันธรรมสวนะระหว่างการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ดี ได้ฝึกปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ได้เรียนรู้จากพระสงฆ์ในการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง ตามคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ทำให้นักเรียนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550 : 22-23) ได้ทำวิจัยเพื่อประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ทุกกิจกรรมของโรงเรียน มีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนทั้งสิ้น เช่น โครงการพบพระชำระใจ

3.3 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวัน โดยใช้ 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนหน้าเสาธงตอนเช้า กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในวันสุดท้าย และกิจกรรมออมทรัพย์ของนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและยังช่วยปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการแก่นักเรียน นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมากสอดคล้องกับการวิจัยของสุวิทย์ พลวงค์ (2550 : 1-2) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนโรงเรียนโพนทองวิทยายน พบว่า แนวทางการประชุมอบรมประจำสัปดาห์ทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี การอบรมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในระเบียบวินัย การตรงต่อเวลาและปรับพฤติกรรมตนเองให้ดีขึ้น

3.4 ผลการประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโดยครูประจำชั้นก่อนการพัฒนา พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า คุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้าน ภายหลังจากดำเนินการพัฒนา พบว่า พฤติกรรมนักเรียนโดยรวมทุกด้านพัฒนาขึ้น โดยมีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ความสุภาพ ความสะอาด ความสามัคคี ความมีน้ำใจ มีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านความมีวินัย มีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 โรงเรียนหรือสถานศึกษาที่จัดการศึกษาทุกระดับ สามารถนำรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไปใช้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนได้โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย และนำขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาปรับใช้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

1.2 การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน เป็นวิธีการที่มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยดำเนินการตามแนวทางที่กำหนด แนวทางที่นำเสนอเป็นเพียงส่วนหนึ่งในแนวทางหลายๆ แนวทาง ซึ่งแนวทางทุกแนวทางมีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนให้ดีขึ้นมาก

1.3 แนวทางพบพระพบธรรม โรงเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมโดยใช้ช่วงเวลาระหว่างเข้าพรรษาของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาที่วัด หรืออาจนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์อบรมสั่งสอนที่โรงเรียนก็ได้

1.4 การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน เป็นการนำวิธีการแนวทางที่ได้ปฏิบัติตามสภาพจริงตามบริบทของสถานศึกษา โรงเรียนสามารถนำวิธีการนี้ไปทดลองใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ในด้านที่มีผลการประเมินน้อยกว่าด้านอื่นๆ

2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน แก่นักเรียนในระดับอื่นๆ เช่น ก่อนระดับประถมศึกษา เพื่อเป็นการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็ก

2.3 ควรศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาจากการใช้แนวทางพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

วิชาการ, กรม. กองวิจัยการศึกษา. (2546). การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะที่นำไปสู่ความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา. กรุงเทพฯ :

กองวิจัยการศึกษาระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ศึกษาธิการ, กระทรวง.(2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สภาการศึกษา, สำนักงานเลขาธิการ.(2550). รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.(2545). การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับประเมินคุณภาพการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพฯ: ธารอักษร.